

مجموعه مقالات علمی - پژوهشی نهمین همایش ملی خلیج فارس

سرشناسه : همایش ملی فرهنگی - گردشگری خلیج فارس (نهمین ۱۳۹۲)
عنوان و نام پدیدآور : مجموعه مقالات نهمین همایش ملی فرهنگی - گردشگری خلیج همیشه فارس / تهیه و تدوین: بابک ارسیا، احمد پوراحمد؛ [برای] جهاد دانشگاهی، مرکز گردشگری علمی - فرهنگی دانشجویان ایران.
مشخصات نشر : تهران: جهاد دانشگاهی واحد صنعتی امیرکبیر
مشخصات ظاهری : ج۲: ۵۲۰ مصور، جدول.
شابک : ۲۵۰۰۰۰ ریال: ج ۲: ۷-۱۴۶-۲۱۰-۹۶۴-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی : فیبا.
یادداشت : وارنامه.
موضوع : خلیج فارس -- کنگردها
موضوع : خلیج فارس -- مقاله‌ها و خطابه‌ها
شناسه افزوده : ارسیا، بابک، ۱۳۵۳.
شناسه افزوده : پوراحمد، احمد، ۱۳۳۷.
شناسه افزوده : انتشارات جهاد دانشگاهی واحد صنعتی امیرکبیر
شناسه افزوده : جهاد دانشگاهی، مرکز گردشگری علمی - فرهنگی دانشجویان ایران.
رده بندی کنگره : ۱۳۹۲ ۱۳۴/۷۱۳۴ DSR
رده بندی دیویی : ۹۵۵/۷۳۵
شماره کتابشناسی ملی : ۲۳۴۳۲۹۵

مرکز گردشگری علمی - فرهنگی
دانشجویان ایران

به اهتمام: بابک ارسیا، دکتر احمد پوراحمد
طراحی جلد و صفحه آرایی: مهدی بهادرانی
ناشر: انتشارات جهاد دانشگاهی واحد صنعتی امیرکبیر

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۲

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت دوره ۲ جلدی: ۲۵۰۰۰۰ ریال

جلد دوم

فهرست

پیشگفتار	۷
مقدمه	۹
تسلط ساسانیان بر سواحل جنوبی خلیج فارس (شرق و جنوب شرق شبه جزیره عربستان) بر اساس مدارک باستان‌شناختی به دست آمده / علیرضا خسروزاده	۱۱
حفظ محیط زیست پایدار خلیج فارس منوط به انجام تحقیقات علمی دریایی مستمر: رژیم حقوقی بین‌المللی ناظر بر فعالیت‌های تحقیقاتی علمی دریایی در خلیج فارس بر اساس کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها / دکتر سیدضیاءالدین مدنی	۳۱
هنر شیشه‌گری حوزه تمدنی خلیج فارس در اوایل اسلام / مجید ساریخانی	۵۵
تعهدات استراتژیک ترکیه در حمایت از دیکتاتورهای عرب منطقه خلیج فارس: با تأکید بر تحولات سیاسی ۲۰۱۱-۲۰۱۲ / علی شرف نظری، لقمان قنبری	۶۹
توسعه موزون: برون رفت از معضلات زیست محیطی و ارتقاء جایگاه ژئوپولیتیکی جزایر خلیج فارس / دکتر محسن مدیرشانه‌چی، مرضیه مشکوفا، دریا بیانی	۸۱
خلیج فارس در جغرافیای حافظ ابرو / دکتر عباس سرافرازی	۹۱
حضور آمریکا در منطقه خلیج فارس و تحولات امنیتی در این منطقه / دکتر حاکم قاسمی، لیلیا سربانی	۱۰۱
بررسی عدم شکل‌گیری سازه منطقه‌ای در خلیج فارس / احمد بخشی	۱۲۷
تبیین مدیریت و برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه گردشگری در جزایر خلیج فارس بر اساس الگوی تحلیل سوات (با تأکید بر گردشگری مجازی) / دکتر معصومه پاک‌کی، دکتر مختاریو، دخانی	۱۴۹
بازخوانش رفتار پارادوکسیکال امارات متحده عربی در طرح مسأله جزایر سه‌گانه ایرانی / مسلم خسروی‌زگر، دکتر سمیه حمیدی، دکتر حسین فرزانه‌پور	۱۶۵
بررسی زان‌شناختی «دیدگاه‌روایی» در آثار نویسندگان حوزه خلیج فارس / بررسی موردی دستان کوتاه «فقس» نوشته صادق چوبک / فاطمه علوی	۱۸۷
ایران و عراق: تحلیل منابع جغرافیایی تنش در شمال غرب خلیج فارس / ربیلا قرایی‌زاده اسماعیل پارسایی، هومان شهریور	۲۰۹
نقش محیط‌زیست در همگرایی‌های منطقه‌ای با تأکید بر نورسیم: مطالعه موردی: خلیج فارس / دکتر حسین حاتمی‌نژاد، سیدعلی حسینی، سیدمحمد حسینی	۲۳۱
خلیج فارس و مناسبات بازرگانی دنیای باستان / علی بهادری	۲۴۵
امنیت خلیج فارس در دو راهی جبر آمریکا یا اختیار دولت‌های منطقه / ام‌جانی بولاب	۲۵۷
تجزیه و تحلیل مکانی و زمانی پارامترهای فیزیکی در خلیج فارس با استفاده از مدل کریجینگ / مهیار مجیدی‌نیک، سیامک جمشیدی، سیدعلی آرم‌سا	۲۶۹
مناسبات نفتی ایران و انگلیس در فاصله سالهای ۱۳۳۰-۱۳۲۰ش. (با تکیه بر اوضاع اجتماعی کارکنان شرکت نفت ایران و انگلیس) / حمیده خلیلی، طحیه نعمت‌پور	۲۸۵
طراحی شاخص CIT برای ارزیابی شرایط اقلیمی از منظر گردشگری در سواحل خلیج فارس (مطالعه موردی: بندر دیلم) / محمدسعید نجفی، فرامرز خوش‌اخلاق، محمد علیزاده	۳۱۷
تغییرات فصلی سرعت صوت و تأثیر پارامترهای فیزیکی آب بر تغییرات آن در خلیج فارس / مهیار مجیدی‌نیک، سیامک جمشیدی، سیدعلی آرم‌سا	۳۳۵
روند و الگوهای امنیت در خلیج فارس / محمدتقی ابراهیمی‌خوجین	۳۵۳
بررسی نقش مناطق آزاد تجاری بر گسترش گردشگری و اثرات زیست‌محیطی گسترش آن بر سواحل در چهارچوب توسعه پایدار (مطالعه موردی: جزیره قشم) / فرزاد میرزایی‌قلعه، صدرا عمویی، دکتر علی شمعی، محمدجواد دالوند	۳۸۹
تبیین حاکمیت ایران بر جزایر سه‌گانه از دیدگاه تاریخی و حقوق بین‌المللی دریاها / دکتر جواد اطاعت، حمیدرضا بیات	۴۱۵
مکان‌یابی و اولویت‌بندی مکان‌های مستعد احداث دهکده سلامت با استفاده از روش سلسله مراتبی Topsis و سیستم اطلاعات جغرافیایی GIS (مطالعه موردی: جزیره قشم) / امیر حسینی، شیوا بهارستانی، اردوان بهزاد	۴۴۷
بررسی تأثیر عوامل انگیزشی کشتی و رانشی در انتخاب جزیره کیش به عنوان یک مقصد گردشگری ورزشی / حمید ضراغ، حانیه شفیمی، مرتضی بذرافشان	۴۶۹
ظرفیت‌های گردشگری دریایی در قشم با تأکید بر ورزشی - آبی / اسعد خلیلی، ناصر علیقلی‌زاده فیروزجانی، زهرا حیدری، مهدی رمضان‌زاده لسویی	۴۹۵

اعضای کمیته علمی:

- دکتر احمد پورا احمد (دانشگاه تهران)
- دکتر پیروز مجاهدزاده (دانشگاه تهران)
- دکتر کرامت‌اله زبیری (دانشگاه تهران)
- دکتر علی اشرف نظری (دانشگاه تهران)
- دکتر سید حسن مطیعی‌لنگرودی (دانشگاه تهران)
- دکتر زهرا پیشگاهی‌فرد (دانشگاه تهران)
- دکتر محمدرضا رضوانی (دانشگاه تهران)
- مهدی ندیری (جهاد دانشگاهی)
- دکتر حسین حاتمی‌نژاد (دانشگاه تهران)
- دکتر ابراهیم مقیمی (دانشگاه تهران)
- دکتر سعید گیوه‌چی (دانشگاه تهران)
- دکتر اسماعیل صالحی (دانشگاه تهران)
- دکتر محمدحسین ایمانی خوشخو (دانشگاه علم و فرهنگ)
- دکتر حمید ضرغام بروجنی (دانشگاه علامه طباطبائی)
- دکتر محمدتقی رهنمایی (دانشگاه تهران)
- بابک ارسیا (جهاد دانشگاهی)
- دکتر عباس نامجو (دانشگاه علم و فرهنگ)
- دکتر مجتبی زارعی (پژوهشگاه علوم انسانی جهاد دانشگاهی)
- دکتر طاهره ابراهیمی‌فر (دانشگاه آزاد اسلامی)
- سعید پورعلی (جهاد دانشگاهی)
- دکتر فرج‌اله احمدی (دانشگاه تهران)
- دکتر مرتضی حصار (دانشگاه هنر اصفهان)
- دکتر رحمت‌اله فرهودی (دانشگاه تهران)
- دکتر حمید احمدی (دانشگاه تهران)
- دکتر اصغر جعفری ولدانی (دانشگاه علامه طباطبائی)
- دکتر مجتبی مقصودی (دانشگاه آزاد اسلامی)
- دکتر زهره زرشنلس (پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی)
- دکتر کتابون مزدپور (پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی)
- دکتر پوران طاحونی (بنیاد ایران‌شناسی)
- دکتر جواد نیستانی (دانشگاه تربیت مدرس)
- دکتر ضربه پورمحمدی لملشی (دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره))
- دکتر نسیم معظمی (پژوهشگاه فناوری‌های نوین)
- دکتر محمود جعفری دهقی (دانشگاه تهران)
- دکتر قاسم افتخاری (دانشگاه تهران)
- صدرا عمومی (جهاد دانشگاهی)
- دکتر سیدمحمدکلام جلیپور (دانشگاه رازی)
- دکتر علی‌اصغر افتخاری (دانشگاه امام صادق (ع))
- دکتر بهاره سارمند (دانشگاه تهران)
- سیدمحمد هاشمی بروجنی (جهاد دانشگاهی)

اعضای کمیته اجرایی:

- مصطفی سرایی
- مهدی بهادرانی
- داریوش خیری
- زهرا عزیزی
- حمیده روزبهانی
- معصومه صبور
- زهره ذوالفقار‌کندری

اعضای شورای سیاست‌گذاری:

- دکتر محمدحسین یادگاری
- مهندس علیرضا زجاجی
- دکتر محمدحسین ایمانی خوشخو
- مهدی ندیری
- بابک ارسیا
- دکتر میررضا طاهری‌اطاقسرا
- دکتر علیرضا آزادخانی
- دکتر مجتبی زارعی

پیشگفتار

نام و نشان‌های تاریخی نیز همانند روندهای موجود در حیات و زیست انسانها دستخوش رویدادهای سیاسی، اجتماعی و یا فرهنگی می‌شوند که این روندها بر اسامی جغرافیایی تأثیر می‌گذارند. نام‌های تاریخی ریشه در فرهنگ هر مرز و بوم داشته و مجموعه‌ای از مفاهیم سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و حقوقی را در بطن خود دارند که از سپیده‌دم تاریخ تا روزگار ما به شکل شفاهی و سینه به سینه و نیز در قالب متون و اسناد تاریخی نقل شده و انتقال یافته‌اند.

اهتمام و مجاهدت در راه ثبت و کار بست صحیح این نام‌ها در نقشه‌ها، اطلس‌ها و مدارک و اسناد جغرافیایی واجد اهمیت شایانی است و از این روست که سازمان‌های بین‌المللی در جهت یکسان‌سازی نام‌های جغرافیایی و ترجیح برای تلفظ درست و یکسان نام‌های جغرافیایی و تاریخی شکل گرفته‌اند. بر اساس دستورالعمل‌های این سازمان‌ها هر منطقه جغرافیایی و یا هر مکان و پدیده جغرافیایی باید یک نام بین‌المللی داشته باشد و باید از کاربرد نام‌های متعدد و غیرمرسوم خودداری کرد. تلفظ نام‌ها باید به صورت دقیق باشد تا تلفظ نادرست در مسیرهای هوایی و کشتی‌رانی و خدمات شهری و مکالمات اورژانسی اخلال ایجاد نکند.

خلیج فارس از زمره این نام‌های مهم جغرافیایی برای ایرانیان است که مؤسسه آمریکایی «National geographic» در طی آخرین اطلس‌های جهانی منتشره‌اش تغییراتی را نسبت به نام خلیج فارس اعمال کرد و این در حالیست که خلیج فارس نام تاریخی آب‌هایی است که از زمان باستان تا به حال به کار برده شده و بنا بر مدارک متقن، یونانیان آن را «Sinus Persicus»، رومیان «Mare persicum» و عرب‌ها نیز قرن‌ها آن را «خلیج فارس» یا «بحر فارس» می‌نامیده‌اند.

از این رو سال‌ها پس از دفاع مقدس که کشور با هجمه نظامی مسقیم مواجه شد، هویت تاریخی ایران اسلامی در راستای جنگ نرم دشمنان ایران و ایرانیان در معرض تعدی معارضان فرهنگی و تاریخی قرار گرفت و در اتفاقی کاملاً خود جوش، مردمی و فرهنگ‌دوستانه خلیج فارس و مسائل مربوط به آن برای ایرانیان یک دغدغه ملی و حفظ منافع فرهنگی ایران در این خطه پر اهمیت به محل تجلی اراده ملی مردم تبدیل شد. این حساسیت و تعصب نسبت به خاک گلگون وطن در شکل جشنواره‌ها، همایش‌ها و نشست‌های تخصصی، برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی، سرودها و ترانه‌ها با موضوع خلیج فارس و نام فروشگاه‌ها و مراکز خرید، آژانس‌ها و ... رخ نمایاند که در بردارنده مفهوم آگاهی عمومی آحاد و اقشار جامعه ایرانی و آگاهی از اهمیت اقتصادی و سیاسی، سیاست‌های سودجویانه قدرت‌های استعماری و توسعه طلبانه حکومت‌های منطقه‌ای است. در این نمایش و اقتدار فرهنگی و تاریخی حرکت‌هایی به نفع حریم تاریخ، تمدن و فرهنگ ایران اسلامی در بین دانشجویان و دانشگامیان به منظور دفاع از نام و هویت تاریخی خلیج فارس برداشته شد که

مرکز گردشگری علمی- فرهنگی دانشجویان ایران وابسته به جهاددانشگاهی پرچمدار و پیش‌قراول این حرکت بود و خلیج فارس اهمیتی را در خود داشت که این حرکت را موجه و ثمربخش می‌کرد. خلیج فارس بعد از ظهور دین مبین اسلام تا زمان حاضر عامل مهم و اساسی در شکل‌دهی روابط فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی و تجاری ملل مختلف جهان بوده است و از این حیث، رشد، گسترش و شکوفه‌مندی فرهنگ و تمدن جهان شده است. نام خلیج پارس، با نام ایران برای همیشه تاریخ گره خورده است. این ارتباط عمیق و پایدار ایران با خلیج فارس تا دوران معاصر حفظ شده است که بیانگر اقتدار ایرانیان در خلیج فارس بوده و در حال حاضر نیز جمهوری اسلامی تضمین‌کننده ثبات خلیج فارس و آرامش در این منطقه است.

در شرایط حاضر که کشورهای سطح گر، حضور نظامی و سیاسی گسترده‌ای در منطقه خلیج فارس داشته و از طرفی شیخ‌نشین‌های خلیج فارس نیز با اظهارات ضد و نقیض سعی در ادامه حضور بیگانگان در این منطقه را دارند از این رو لازم است تا نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران در قالب همایش‌ها و نشست‌های تخصصی با حضور نخبگان و دانشگاهیان از منافع ملی و تاریخی خود در منطقه خلیج فارس به نحو احسن پاسداری نموده و موقعیت برتر ایران در منطقه را با توجه به شاخصه‌های ملموسی چون موقعیت ممتاز جغرافیایی و حاکمیت سیاسی گسترده بر کرانه شمالی، موقعیت و بافت جمعیتی مناطق جنوبی، خلیج فارس، وجود روابط و مناسبات فرهنگی از گذشته دور، عرصه‌های گسترده موجود روابط اقتصادی و تجاری در بستر خلیج فارس و ... بررسی نماید.

جهاددانشگاهی در راستای دفاع علمی و مستند از نام‌های جغرافیایی و با توجه به وظیفه سازمانی خود در دفاع از هویت و آرمانهای بزرگ ایران اسلامی و به‌ویژه خلیج فارس، خود را موظف به دفاع همه‌جانبه علمی و مستند از این پهنه آبی ارزشمند کشورمان و معرفی مزیت‌های بی‌شمار اقتصادی، فرهنگی، تجاری، گردشگری، ترانزیتی و نظیر آن را بر خود فرض می‌داند و با زبان دانش و منش صلح‌جوی ایرانی به مقابله با جاعلین معرفی مزیت‌های بیش از پیش خلیج فارس برای ایرانیان تمام‌همت خود را به کار می‌گیرد و از همراهی استادان، دانشجویان، دانش‌پژوهان و مدیران و تمامی کسانی که با ارسال مقالات علمی و پژوهشی و فراهم کردن زمینه‌های اجرایی همایش، دبیرخانه همایش را در انجام این مهم یاری نموده‌اند سپاسگزاری می‌کند و همتش را بر پاسداشت نام نامی ایران و معرفی توان‌های گسترده آن معطوف می‌کند.

محمدحسین یادگاری

رئیس جهاد دانشگاهی و

رئیس نهمین همایش ملی خلیج فارس

مقدمه

با عنایت پروردگار متعال، نهمین همایش ملی خلیج فارس در حالی برگزار می‌گردد که مرکز گردشگری علمی- فرهنگی دانشجویان ایران پشতوانه علمی و پژوهشی برگزاری هشت دوره موفق همایش را در کارنامه خود جای داده است. با توجه به چشم‌انداز ۲۰ ساله جهاددانشگاهی، این نهاد انقلابی که بنا به تأکید مقام معظم رهبری که فرموده‌اند "جهاددانشگاهی از محدود رویش‌های خود انقلاب است" می‌بایست در بسیاری از عرصه‌های فرهنگی پیشگام باشد. شاید در سطح کشور نهادهای مختلفی بنا به رسالتی که دارند اقدام به برگزاری همایش‌هایی مشابه با نام خلیج فارس نمایند اما جهاددانشگاهی تنها نهادی است که تا کنون موفق به برگزاری هشت دوره همایش ملی خلیج فارس نموده است و اکنون در اردیبهشت ماه سال ۱۳۹۲ با افتخار اقدام به برگزاری نهمین دوره همایش می‌نماید. این همایش با رویکرد کاملاً علمی- پژوهشی و به دور از مسائل سیاسی و حاشیه‌ای روز جامعه در محورها و موضوعات تخصصی زیر برگزار می‌گردد

ابعاد سیاسی- اجتماعی خلیج فارس شامل موضوعاتی چون: روند بیداری اسلامی در کشورهای خلیج فارس، تعامل کشورهای حاشیه خلیج فارس و تأکید بر وجوه فرهنگ اسلامی به عنوان عامل همگرایی و همبستگی‌ساز، جایگاه جغرافیای سیاسی (ژئوپولیتیک) خلیج فارس، سیر تحولات سیاسی و اجتماعی کشورهای خلیج فارس، سیر تحولات سیاسی و اجتماعی سواحل و جزایر ایرانی خلیج فارس، مسائل و ...

اقتصاد و انرژی خلیج فارس شامل موضوعاتی چون: خلیج فارس و اقتصاد جهانی، مناطق آزاد تجاری و صنعتی و تأثیر آن بر توسعه منطقه خلیج فارس، خلیج فارس و تأثیر آن در گستره اقتصاد سواحل و جزایر خلیج فارس، فرصت‌های جدید سرمایه‌گذاری در حوزه‌های مختلف خلیج فارس و ...

جغرافیا و محیط‌زیست خلیج فارس شامل موضوعاتی چون: ویژگی‌ها، ابعاد جغرافیایی و توان‌های محیطی خلیج فارس، نقش فضا و مکان در روند تدوین جغرافیای خلیج فارس، جغرافیای تاریخی خلیج فارس و خلیج فارس در آثار جغرافی‌دانان و کارتوگرافان جهان، جغرافیای ساحلی کرانه‌های خلیج فارس، ابعاد فضایی و محیطی خلیج فارس و ...

تاریخ و باستان‌شناسی خلیج فارس شامل موضوعاتی چون: تاریخ تحولات اسلامی در بستر خلیج فارس، تاریخ تحولات اجتماعی و سیاسی خلیج فارس، حکومت‌های باستانی و تاریخی در منطق خلیج فارس، اسناد، مدارک و نقشه‌های تاریخی جزایر و بنادر خلیج فارس، بررسی تاریخی جاده ابریشم دریایی، نام و هویت تاریخی خلیج فارس و ...

فرهنگ، هنر و معماری خلیج فارس شامل موضوعاتی چون: تأثیر جهانی‌شدن بر تحولات فرهنگی و اجتماعی منطقه خلیج فارس، ادبیات، زبان و گویش‌های ساکنان سواحل خلیج فارس، مردم‌شناسی

و فرهنگ عامه ساکنان منطقه خلیج فارس، عوامل مختلف اجتماعی، فرهنگی و شهری در شکل‌گیری هویت جزایر و بنادر خلیج فارس و

گردشگری خلیج فارس شامل موضوعاتی چون: اکوتوریسم، ژئوپارک‌ها و طبیعت‌گردی در منطقه خلیج فارس، نقش گردشگری در توسعه اقتصادی، اشتغال و محرومیت‌زدایی سواحل و جزایر خلیج فارس، ابعاد اجتماعی گردشگری منطقه خلیج فارس، گردشگری دریایی منطقه خلیج فارس، توسعه گردشگری خلیج فارس؛ فرصت‌ها و چالش‌ها و

همچنین بخش ویژه همایش در این دوره به موضوع "بررسی توریسم سلامت در جزایر و سواحل خلیج فارس" با موضوعات توسعه گردشگری سلامت در خلیج فارس؛ فرصت‌ها و تهدیدها، الزامات و زیرساخت‌های توسعه توریسم سلامت در جزایر و سواحل خلیج فارس، آینده‌پژوهی توریسم سلامت در ایران، تحلیل بازار سلامت از منظر گردشگری؛ اقتصاد توریسم سلامت، مطالعات تطبیقی گردشگری سلامت در خارج و داخل کشور و موضوع ایده‌یابی و تجاری‌سازی در گردشگری سلامت اختصاص داده شد.

هدف غایی مرکز گردشگری علمی-فرهنگی دانشجویان ایران در اجرای این همایش که مجموعه مقالات منتخب آن در میان بیش از ۵۰۰ مقاله واصله، در پیش روی شماست، افزایش حجم تولیدات علمی در عرصه خلیج فارس، بررسی خلیج فارس از زوایای متفاوت، ارتباط علمی، همگرایی و هم‌اندیشی میان استادان، محققان و دانشجویان این حوزه، بعد تبلیغاتی برون‌مرزی، افزایش همگرایی ملی ایرانیان و در نهایت ارائه رهیافت‌هایی برای بهبود وضعیت اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و البته گردشگری این گستره است که حاصل آن می‌تواند مورد استفاده مدیران، تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران کشوری و دست‌اندرکاران اجرایی محلی واقع شود.

بر خود واجب می‌دانم تا از همراهی صمیمانه دکتر محمدحسین یادگاری، رئیس جهاد دانشگاهی، مهندس علیرضا زجاجی، معاون فرهنگی جهاد دانشگاهی، تمامی پژوهشگران، اساتید مبرز، کمیته داوران، رؤسای جهاد دانشگاهی واحدهای صنعتی امیرکبیر، علوم پزشکی شهیدبشتی و سیستان و بلوچستان که در برگزاری این همایش یار و همراه بودند، قدردانی نموده به امید این که در سال‌های آتی این همایش به شکل هرچه گسترده‌تر برگزار گردد.

بابک ارسیا

دبیر نهمین همایش ملی خلیج فارس

تسلط ساسانیان بر سواحل جنوبی خلیج فارس
(شرق و جنوب شرق شبه جزیره عربستان)
بر اساس مدارک باستان‌شناختی به دست آمده

علیرضا خسروزاده^۱

چکیده

هرچند ارتباط بین شرق و جنوب شرق عربستان با مناطق مختلف ایران پیش از دوره ساسانی به خوبی دانسته نمی‌شود و مدارک نوشتاری اندکی از این دوره باقی مانده، اما شمار فراوان مدارک باستان‌شناختی به دست آمده از این منطقه و شمار فراوان مدارک نوشتاری باقی مانده نشان می‌دهد که این ناحیه در دوره ساسانی ارتباطات بسیار نزدیکی با ایران داشته و تحت کنترل قانونی و رسمی ساسانیان بوده است.

هدف اصلی این تحقیق مطالعه مواد فرهنگی و یافته‌های باستان‌شناختی به دست آمده از محوطه‌های ساسانی سواحل جنوبی خلیج فارس (شرق و جنوب شرق شبه جزیره عربستان) است که این ارتباط نزدیک را ثابت می‌کنند. با مطالعه این مواد دانش ما از برهم‌کنش‌های بین این منطقه و سواحل شمالی خلیج فارس در این دوره بیشتر می‌شود.

از جمله مهمترین مواد فرهنگی که ارتباط تنگاتنگ بین محوطه‌های سواحل جنوبی با سواحل شمالی خلیج فارس را نشان می‌دهد، سکه، اشیای فلزی، شیشه، مهره‌ها و مهرهای عقیق و عقیق سرخ، و معماری است که نشان دهنده ارتباط نزدیک بین سواحل جنوبی و شمالی خلیج فارس است که از شماری از محوطه‌های ساسانی شرق و جنوب شرق عربستان به دست آمده است.

بر اساس مواد فرهنگی به دست آمده از محوطه‌های ساسانی سواحل جنوبی خلیج فارس، در دوره ساسانی تمامی مناطق شرقی و جنوب شرقی عربستان به شکل یکپارچه تحت کنترل ساسانیان بودند و ساسانیان خود بر این مناطق نظارت کامل داشته‌اند.

واژه‌های کلیدی: ساسانی، شرق و جنوب شرق عربستان، خلیج فارس.

درآمد

از نوشته‌های مورخین و جغرافی‌دانان یونانی- رومی و اسلامی همزمان یا بعد از دوره ساسانی می‌توان یک چشم‌انداز روشن از تسلط ساسانیان بر شرق و جنوب شرق عربستان تجسم کنیم (برای آگاهی از نوشته‌های این مورخین و جغرافی‌دانان در ارتباط با خلیج فارس و تسلط ساسانیان بر شرق و جنوب شرق عربستان بنگرید به: خسروزاده، ۱۳۹۱). ارتباطات بین سواحل شمالی و جنوبی خلیج فارس در واقع از دوره‌های بسیار قدیمی‌تر بین این نواحی وجود داشته و تا دوره ساسانیان ادامه پیدا کرده است. اگرچه تمامی فرمانروایان ساسانی برای گسترش حکومت و قدرت خود به عربستان شرقی لشکرکشی نکرده‌اند اما شواهدی از کنترل این ناحیه توسط پادشاهان ساسانی وجود دارد.

در ارتباط با حضور و تسلط ساسانیان بر سواحل جنوبی خلیج فارس باستان‌شناسانی که در این حوزه کار کرده‌اند به شکل پراکنده مطالبی ارائه داده‌اند که از جمله می‌توان به کارهای کیت (Kennet, 2004, 2007)، پاتس (Potts, 1984)، پاتس و گریب (Potts & Gribb, 1995) و هرینک (Haerinck, 1998) اشاره کرد. ولی هیچ کدام از آنها کامل و جامع نبوده و بیشتر به ارتباط تجاری حوزه جنوبی خلیج فارس با ایران دوره اشکانی و ساسانی اشاره کرده‌اند. در این مقاله به وجود این ارتباطات نزدیک بر اساس مطالعه مواد فرهنگی به دست آمده از محوطه‌های ساسانی شرق و جنوب شرق عربستان پرداخته می‌شود (نقشه ۱). از جمله مهمترین مواد فرهنگی که این ارتباطات را نشان می‌دهند می‌توان به سکه، اشیای فلزی، شیشه، مهره و مهر، و معماری اشاره کرد.

سکه

از زمان پیروزی اردشیر اول در سال ۲۴۰ میلادی تا واگذاری آخرین پادگان پارسی زارا به ارتش پیامبر در سال ۶۳۴ میلادی تاریخ شرق عربستان همبسته و در ارتباط با ساسانیان و حکمرانان لخمی‌شان در حیره در جنوب عراق بود. علی‌رغم موقعیت کاملاً برتر ساسانیان به مدت چهار قرن بر امور خلیج فارس، تنها مدارک بسیار محدودی سکه‌شناختی از آنها در این ناحیه به دست آمده است (Potts & Gribb, 1995: 123). حتی در سواحل ایرانی خلیج فارس در محوطه‌هایی مثل سیراف به طور شگفت‌آوری تنها شماری اندک سکه ساسانی به دست آمده است (بنگرید به: Lowick, 1985).

در کل ۷۶ سکه مربوط به دوره ساسانی از کل ناحیه شرق و جنوب شرق شبه جزیره عربستان یافت شده است (جدول ۱). این سکه‌ها شامل یک گنجینه شامل ۱۸ سکه که از فجیره به دست آمده و